

Végre megtörtént a nagy, nyilvános kibékülés. Salamon elismerte, hogy László Magyarország igazi és egyetlen királya. Eleinte Salamon ugyan azt próbálta elérni, hogy ha elismeri Lászlót, akkor cserébe neki meg ismerjék el „hercegi” címét, és kapja meg az ország egyharmadát.

Salamon börtönei

A kibékülés

Minden állapotnak vége szakad egyszer. Esetünkben döntően a külpolitikai helyzet eredményezett mélyreható változást az akkori magyar politikai helyzetben.

Salamonról van szó, ismét. A legkalandosabb életű magyar király ekkor éppen nem a kalandjairól volt híres – már több éve élt bezárva a pozsonyi várba. Csak megemlítjük Dávid nevű öccsét, aki teljesen kizárta magát a politikából. Nem voltak efféle ambíciói. Előbb a pannonhalmi apátságban élt, később a tihanyi kolostorba költözött. Ott is halt meg, és az altemplomban apja, András mellé temették.

Nos, Dávid életmódja semmiben sem hasonlított szintén bibliai nevű bátyjához. Salamon abban reménykedett, hogy felragyog még az ő napja, és akkor majd bosszút állhat Lászlón mindazokért a megaláztatásokért, amiket kénytelen volt átélni Pozsonyban. Mert ő annak vélte a fiatal „bitorló” összes akcióját már régebben is, az ostrom idején. Mindannyiszor, amikor László megengedte, hogy a szükös élelmiszerkészleteket kívülről kiegészítsék, sőt nemegyszer ő maga ajándékozott élelmet a szorult helyzetben lévő védőknek, Salamon tehetetlen dühében csak a fogát csikorgathatta. Közben sokan sokféle módon próbálták kibékíteni a két királyt. Mindegyiknek akadtak hívei, de Salamonnak összehasonlíthatatlanul kisebb volt

a népszerűsége és a támogatottsága. Egy külső, beavatatlan szemlélő még azt is hihette volna, hogy fordított a jogi helyzet: László az igazi, megkoronázott király, és Salamon az a kis bitorló, aki valahol az ország szélén még mindig királynak hiszi és nevezi magát, holott alig van bármilyen hatalma is.

Salamon, a vesztes

A külpolitikai helyzet egyáltalán nem kedvezett Salamonnak, és ez eléggé elkésérthette őt. 1077 tavaszán, amikor Géza meghalt, és László lépett a helyébe, nyugaton IV. Henrik körül felcsaptak az indulatok. Miközben a német császár Itáliában járt, otthon összefogtak ellene a német fejedelmek, letették a trónjáról, és mást választottak helyette. Nálunk mindenki tisztában volt vele, hogy ezzel Salamon elvesztette egyetlen támogatóját. Hogy miket gondolt magában ekkortájt Salamon, nem tudhatjuk. De László alaposan kihasználta a helyzetet: a maga szerény módján – és akkor még csak szavakban – támogatta Rudolf sváb herceget, az új császárt. Ám egy évvel később – 1078. május végén – a franciákkal együtt magyar követek is megjelentek Rudolf császár előtt, és katonai segítséget ígértek az új uralkodónak. Már csak azért is szükség lehetett a magyarokra, mert IV. Henrik

természetesen nem adta fel: hadat gyűjtött, hogy megbüntesse az ellene lázadókat.

Ám a dolgok igen lassan történtek akkoriban. Megint eltelt egy év, Salamon Pozsonyban bezárva füstölgött magában. 1079 januárjában végre – szokatlan időszak volt ez a hadviselésre! – a bajor herceg Rudolf parancsára megrámadta IV. Henrik híveit. László király is kénytelen volt odahagyni dömösi kúriáját (alighanem ugyanazt, ahol annak idején az apja, I. Béla fejére omlott a trón...), és egy kisebb sereggel ki is ment német földre, ahol pusztította az ellent, IV. Henrik híveit. Ám Henrik még nem volt olyan gyöngye, mint amilyennek eleinte hitték. Visszaütött! Még arra is volt ideje és ereje, hogy egy rövid, pár hetes ma-

gyarországi hadjáratot indítson! Igaz, alig jött be, már ment is ki, gyakorlatilag minden eredmény nélkül. Nagyobb vállalkozásra senki sem kényszerítette Lászlót. Szinte csak jelképesen kimutatta, milyen helyet foglal el a konfliktusban, és hogy Rudolf oldalán állva képes hadat küldeni akár a németekhez is. A többit már Rudolf intézte el: nagy szerencsével harcolt az ellenfelével. Másfél évvel a „magyar incidens” után, 1080 októberében ugyan elveszett Rudolf a merseburgi csatában, de serege diadalt aratott.

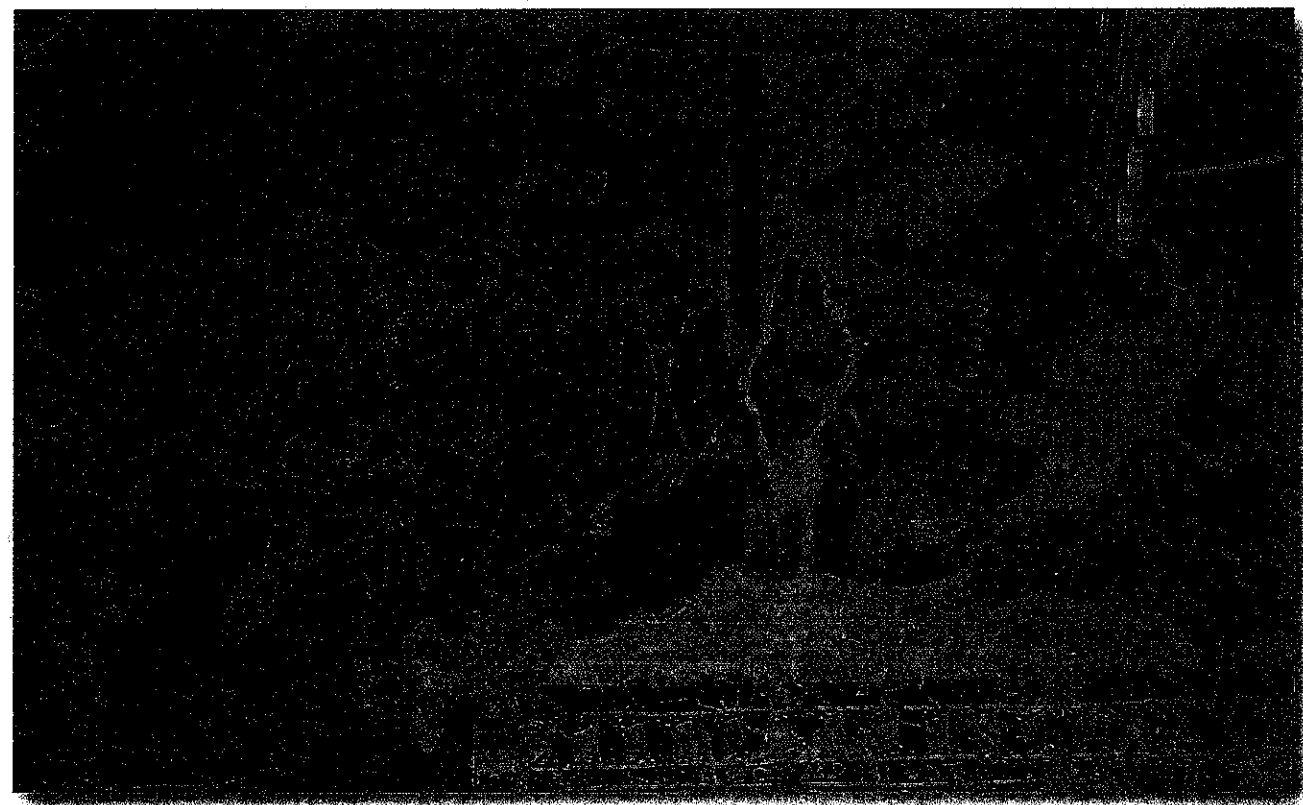
És itt álljunk meg egy pillanatra, és menjünk egy kicsit vissza az időben! László első feleségének nevét ugyan nem ismerjük, de a másodikét annál inkább. Rudolf, az új császár ugyanis annyira hálás volt a magyarok se-

gítségéért, hogy Adelhaid nevű leányát feleségül adta László királyhoz. Salamon ekkor eltöprenghetett azon: az ő felesége IV. Henrik excászár nővére – ellenlábasa, László viszont feleségül vehette az új császár leányát!

Adelhaid akkor 17 éves lehetett, úgy sejtjük. Fiút nem szült a férjének, és tudjuk, hogy László végül férfitud nélkül halt meg. De az még messze volt ekkor.

A pápa magatartása is rögtön megváltozott, amikor híre jött, hogy a magyar László feleségül kapta a Henrik-ellenes németek vezérének, a pápapárti Rudolfnak a leányát. Az addig sokszor megrovó vagy legalábbis távolságtartó hangnem váratlanul

☛ Sepsikilyén, Szt. László legenda

egyértelműen barátságosra fordult. Az új helyzetben már VII. Gergely sem vonta kétségbe, hogy László a tényleges magyar király, nem korholta azért, hogy egy valódi, felkent király helyét foglalta el. Leveleiben attól kezdve Lászlót és „országát az apostoli szentszék jóakarataról biztositja”. Egyik, 1079. márciusi levelében ösztönösen szép dolgokat írt a magyar királynak. Vagyis a diplomáciai hangulat javult annak megfelelően, hogy László most már há-

ellenségek vakmerő támadásai ellen megoltalmazza”.

A német császárok és a pápaság küzdelmének legnagyobb vesztese minden bizonnyal... Salamon lett. Neki senki sem adott esélyt, hogy – mint IV. Henrik – „Canossát járhasson”, és nem számíthatott pápai bocsánatra sem – igaz, őt nem is közösítették ki az egyházból. Henrik szénája egyre rosszabbul állt, és az akkor éppen oly kevésbé dicsőséges sógor összes ballépése, vesztett csatája

mosoni és pozsonyi várakat, meg azok körül egy keskeny földcsíkot tovább nem lehet és nem is érdemes az ő „országának” nevezni. „A pápaság harca IV. Henrikkel, mely mind élesebbé, mind keserűbbé lön, végleg eltemette reménységét, hogy Németországból segítséget kapjon trónja visszaszerzésére” (Pauler). Nyugaton elvesztette nagy – és egyetlen – szövetségét, a pápa sem rokonszenvez vele már, valamit hát tennie kéne. A „békepárt” az elmúlt években sem adta fel tevékenységét, mindig működött, így a közvetítők most is készen álltak. Elég volt a legkisebb jel Salamon részéről, és máris megindultak a titkos tárgyalások az áldatlan állapot megszüntetéséről. László pedig, aki amúgy is a békés megoldások híve volt, nagyon örült, hogy a nehéz helyzet végre megoldódik.

A közvetítők, mint már korábban is, a püspökök voltak. Ám nemcsak ők szerettek volna békességet, hanem a főurak is. Egy másik krónikás, régi „ismerősünk” ezt így látta: „Annak utánna, hogy az országban valami új veszedelem ne támadna, az urak könyörgének László királynak, hogy megbékéllék a Salomon királlyal. Végre reábírták és úgy békéllék meg véle, hogy minden esztendőben akarna Magyarországból Salomonnak királyi kölcséget adni, de hogy Magyarországba ne jöne, és hogy ahhoz semmi szava lönne.” Vagyis Heltai így tudja: az egyezés alapvető feltétele az volt, hogy Salamon

hagyja el az országot, viszont olyan úri módon lesz része, annyi pénzt kap évről évre, amiből királyi módon élhet – másutt...

László persze jól ismerte az unokatestvérét. Mielőtt királyok lettek mindketten – illetve előbb csak az egyikük, Salamon –, elég sok időt töltöttek együtt. Jártak mulatni, vadászni, utaztak együtt a hadjáratokra. Tehát tudta, hogy András fia, Salamon büszke, könnyen sértődő ember, akit bizonyára megviseltek a pozsonyi várban töltött terméketlen, üres évek. Ahol mellesleg időről időre azt is megtudta, hogy felesége, Judit bizony eléggé szabados életet folytatott bajor földön, és tőle távol élő férjét nem egyszer megcsalta. Persze Salamon itthon ugyanezt tette, de hát akkoriban a válás szóba sem jöhetett: a házasságot csak a pápa nyilváníthatta volna semmissé, erre azonban ez a házaspár hiába várt volna.

De László, éppen azért, mert ismerte őt, azzal is tisztában volt, hogy Salamon vérig sértett ember, aki nagy megaláztatásnak tartja, hogy egykor a Béla-fiak elvették tőle a trónját, országát, ezért sohasem fog teljesen kibékülni. Legfeljebb ideig-óráig, részlegesen.

Híre jött 1081-ben, hogy IV. Henrik csapot-papot odahagyott német földön, és Rómába indult, hogy személyesen beszéljen a pápával. Salamon számára, Pozsonyból nézve ez már a vég kezdete volt, és nem akart tovább várni, míg sógora mindent elveszít. Inkább most már maga lépett. Üzent hát a püspököknek, hogy békülne. A tárgyalások viszonylag hamar lezajlottak – látszott, hogy ha mindketten akarnak valamit, a feltételekben is gyorsan meg tudnak egyezni.

Végre megtörtént a nagy, nyilvános kibékülés. Salamon elismerte, hogy László Magyarország igazi és egyetlen királya. Eleinte Salamon ugyan azt próbálta elérni, hogy ha elismeri Lászlót, akkor cserébe neki meg ismerjék el „hercegi” címét, és kapja meg az ország egyharmadát: a hercegséget, a dukátust. Csak hát annak jövedelmeit már László öccse, a harmadik Béla-fi, Lampért élvezte (tényleges hatalmat számára bátyja a hercegség területén nem adott neki, mert még az ő kedvéért sem akarta megbontani az ország

Salamon, az összeesküvő

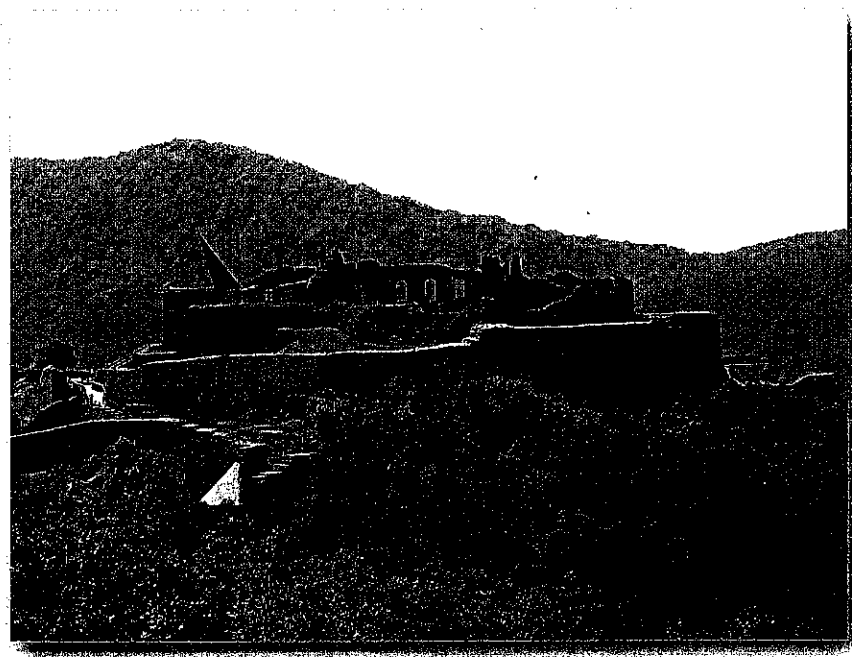
Előrebocsátom: nem tudni pontosan, mit tett. De az bizonyos, hogy Salamon már nem sokkal a megegyezés után mesterkedni kezdett László ellen. Az életére tört, állítják a régi források.

Az ok Salamon exkirály lelkében keresendő. Egész fiatal korától arra készült, mert arra készítette fel az apja, hogy ő lesz Magyarország ura. 5 éves gyermekként már egyszer a fején érezhette a koronát. Aztán kamaszként király is lett, de mások gyakorolták helyette a tényleges hatalmat – ezt is nehezen tűrte. Végül igazi királlyá lett, de máris lázadtak ellene, sőt elűzték a trónról. És ahogyan jött IV. Henrik, és visszasegítette őt az uralkodásba, úgy kellett éreznie a vele szemben növekvő ellenszenvet. Végül már egy idegen hatalom emberének tartották, és majdnem mindenki elfordult tőle. Aztán megint megfosztották királyságától, a felesége, sőt a saját anyja is elhagyta, és évekig magára hagyták a bajban... Egyszóval: sok keserűség forrhatott sérült lelkében.

„Megalázott helyzetében, mint második, vagy talán nem is második, ahol az első volt, Salamon nyugton nem maradhatott.” Bizony, nem. Egy másik történész így jellemezte őt is, meg az új helyzetet is: „Salamon bűnnel terhelt lelkiismeretét a már korábban megfogant keserű harag marcangolta. Háborgó lélekkel dűlva-fűlva azon mesterkedett, hogy az ártatlan László vérét kiontsa.”

Salamon tehát, miután kiszabadult kényelmetlen helyzetéből, nyilván azonnal feledett minden egyebet, és csak az általa jogosnak érzett bosszú járt a fejében. Mint mondtam, nem tudjuk pontosan, mit tett, de eléggé világos lehet a helyzet így is. Salamon valószínűleg titokban tényleg mesterkedni kezdett László király „ártatlan vérének veszedelmére”, ahogyan fogalmaz az egyik „kései krónikás”.

Ámde Salamon elég sokáig szervezkedhetett, és ahogyan az általa szőtt összeesküvés méretei nőttek, úgy nőtt az a veszély is, hogy valaki beárulhatja a királynak. Sejtéseink szerint valami ilyesmi történhetett. Mindenesetre alighanem valaki időben figyelmeztette Lászlót, a veszedelmes összeesküvés kiderült, és úgy történt, ahogyan a Képes Krónika nem titkolt elégedettséggel megjegyzi: „De maga esett a verembe, amelyet ásott.” Ennyit tudunk csak Salamon újabb, csúfos bukásáról. Amely azonban a kalandos életű magyar király számára még csak nem is az utolsó kémény próbatételnek bizonyult.

☛ Visegrád - a fellegrvár

zasságával is kinyilvánította: Magyarország Rudolf és a pápa mellett áll ki teljes mellszélességgel. Talán fölösleges volt, hogy újabb levelében a pápa a lelkére kötötte Lászlónak: „kövesse az igazság útját; özvegyeknek, árváknak, zárándokoknak atyai szeretettel gondját viselje, az egyházat ne bántsa, gögös

itthon még mélyebbre ásta el Salamon király reményeit.

Így aztán nem csoda, ha Salamon ellenállása csökkent, lelki tartása megroppant. Gondolom, nagyon unta már, hogy évek óta egy várba bezárva kénytelen „uralkodni”, és valódi hatalma alig terjed túl ama vár falain. Amikor aztán nyugaton lezajlottak a már ismertett események, Salamon végre belátta: nincs tovább. A

☛ Weber Henrik:
Salamon király a börtönben

egységét). Lászlónak semmi kedve nem volt 1) kismizmizni saját öccsét, aki erre nem szolgáltatót okot, ellenkezőleg: mindig szilárdan állt bátyja mellett, és 2) megerősíteni Salamont, akitől kitelik, hogy idővel elkezd majd a dukátusból származó jövedelmeit egy hadsereg felállításába fektetni, mellyel idővel legyőzheti majd őt, Lászlót... És különben sem akarta újraalkotni az ország egyharmadának részleges különállását.

László mellesleg jó érzékkel jósolta meg Salamon későbbi viselkedését, tetteit.

A kibékülés mindenestre nagy eseménynek számított az ország életében, és a kortársak ezt úgy is értékelték. Salamon tehát – minden valószínűség szerint – meg akarta gyilkoltatni Lászlót, hogy a helyébe léphessen – hiába, a vér nem válik vízzé.

Hogy pontosan hogyan történt a dolog, nem tudjuk. Érdekes, hogy Heltai Gáspár uram – igaz, már nem először – teljesen másként tudósít az akkori eseményekről, mint a többi krónikás, még az általa is megfellebbezhetetlennek tekintett Képes Krónika szavaira sem ügyel. Ő egy saját változatot ad elő, amely teljesen Salamon-párti, de annyira, hogy Lászlót, a szent királyt, annak makulátlan egyéniségét hozza rossz hírbe!

„Szegény Salomon király engede a békességnek, és kéré László királyt, hogy méltóztatnék szömbbe velle lönni. László király megígéré, hogy Mosonnál szömbbe akarna velle lönni.” Ez mai magyar nyelven annyit tesz, hogy Salamon személyes találkozót kért vele rivalizáló unokatestvérétől, a tényleges uralkodótól, aki erre hajlandó is volt. De vegyük észre: Heltai azt sugallja – vajon milyen források alapján? –, mintha Salamon lett volna a békepárti, és nem

László, és Salamon engedett volna a békéért könyörgőknek.

De ami ezután jön, még különösebb: „Mikoron oda egybegyűltenek volna, László király alattomba megfogatá Salamon királyt, és Vissegrád várába viteté, és ott tömlebe téteté...”

Vagyis Heltai azt állítja, hogy a szerencsétlen Salamont, alighogy kijött pozsonyi várából, és átvonult Mosonba, hogy azt a várat is átadja a királyi haderőnek, László minden ok nélkül, ráadásul hitszegő módon „megfogatá” és börtönbe vetette. Ezek a mondatok azt sugallják nagyon is világosan, hogy 1) Salamon ártatlan volt, és hogy 2) László ok nélkül és esküszegő módon bánt el vele.

Talán inkább hihetünk azoknak a történészeknek, akik korabeli okiratok százait tanulmányozták végig, és minden lehetséges oldalról megvizsgálták a kérdést. Annyi bizonyos, hogy Salamon elfogására nem azonnal, a békekötés után került sor, hanem csak később. Talán fél év is eltelt már a nagy megbékélés óta. Salamonnak is időre lehetett szüksége, hogy valamiféle újabb szervezkedésbe kezdhesen. Ráadásul nem kellett elhagynia az országot, egyszóval nem száműzetésben élt, hanem itthon. És elég pénzt kapott arra, hogy ha királyi cím nélkül is, de királyi életszínvonalon élhessen. No persze, már nem verethetett pénzt, nem gyakorolhatott királyi jogokat, nem osztogathatott nemesi címeket és

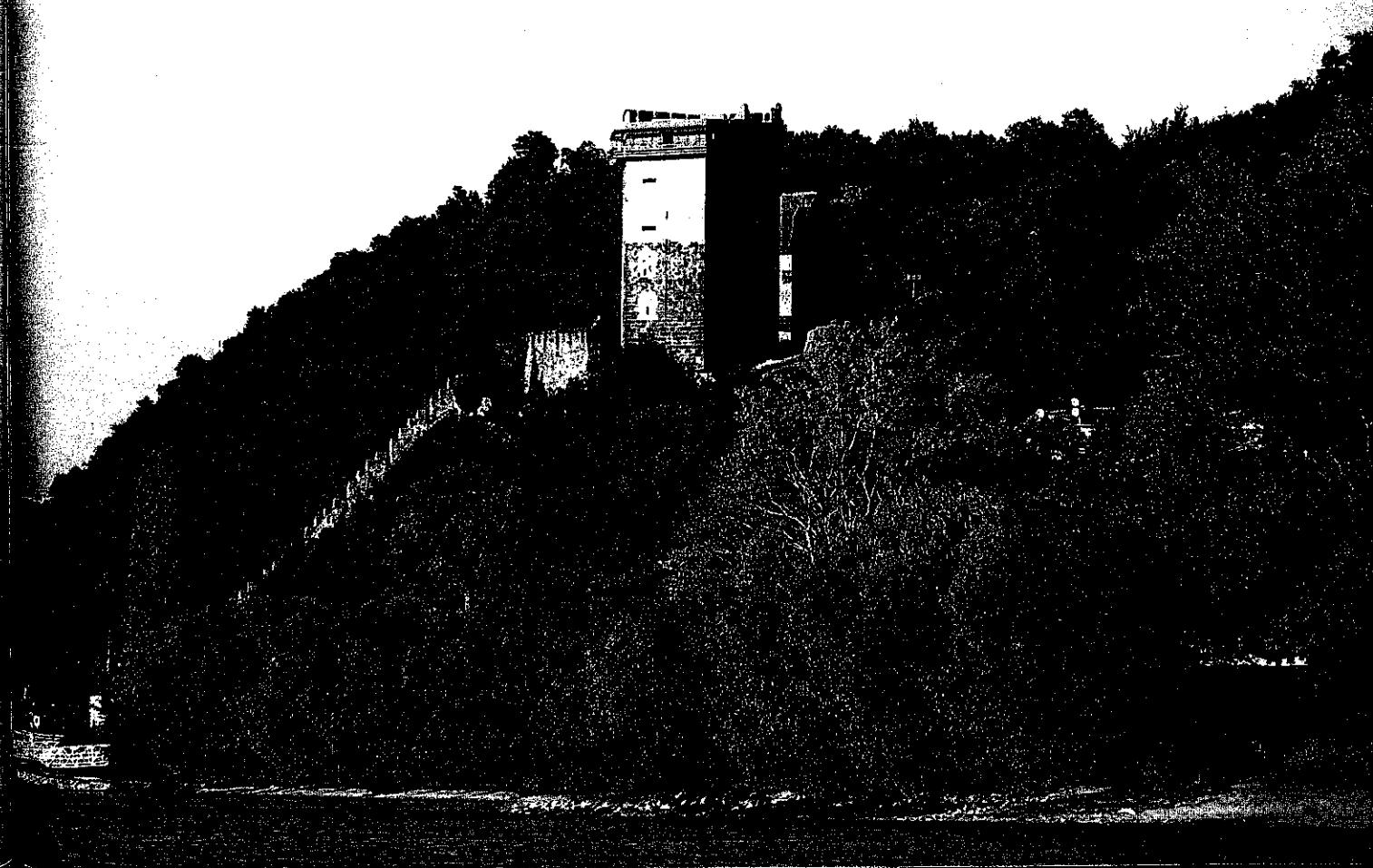
rangokat, sem birtokokat. Mégis eltolthette volna az idejét így is élete végéig, ha nyugton marad.

De hát Salamon nem lett volna az, aki, ha a sokéves pozsonyi semmittevés, hiábavaló várakozás és tervezgetés után most aztán tényleg nem tesz semmit. Hát nyilván szervezkedni kezdett. László persze azért sejtette, hogy mit várhat unokatestvérétől. Pauler Gyula is írja, hogy László szemmel tartatta Salamont, vagyis alighanem kémeket küldött az exkirály udvartartásába, akik aztán beszámolhattak neki a volt uralkodó minden lépéséről. Ekkortájt Salamon még 30 éves sem volt, ereje teljében lévő, tevékeny ember, akinek még nagy tervei lehettek hátralevő életére. Ha László valóban – mint

írják – „a gonoszságon rajtakapta”, akkor Salamon feltehetőleg nagy baklövést követett el, hiszen elképzelhető, hogy László egyik bizalmi emberét is beépítette az összeesküvésbe... Így a király teljesen megbízható módon, ráadásul első kézből értesülhetett a meggyilkolására irányuló merénylettervről. Ez esetben hát nem lehet csodálni, ha nem habozott, hanem azonnal lépett. Elfogatta Salamont, és egy jól védhető börtönbe: az akkori visegrádi várba záratta. (Ez nem a ma is látható „Salamon-torony” volt, mert azt csak százvalahány évvel később építették.) Itt a viszonylag kis létszámú őrséget sem lephették meg, és a foglyot sem szabadíthatták ki esetleges cinkosai. Arra is gondolt a király,

hogy ne maradjon Salamon egyedül a cellájában, ezért Bakony fia Bodost (a Képes Krónika régies formában adja meg a neveket: Bokun és Bodus) záratta mellé. Homályos az indoklás, mert nem derül ki, hogy ez a Bodus maga is bűnöző vagy összeesküvő volt-e. Vagy talán – így gyanítom én – egy „beépített ember”, akit azért tettek Salamon mellé, hogy legyen kivel beszélgetnie, magányát és indulatait csillapítandó? A Krónika szerint László kénytelen volt elzáratni Salamont, mert az azal fenyegetőzött, hogy még korábbi tetteinél is vadabb dolgokat fog elkövetni – „az előbbieknél is gonoszabbakat”, hogy saját állítólagos szavait

☛ Visegrád, Salamon-torony

idézzük –, és így újabb veszedelmekbe sodorhatta volna az országot. László tehát önvédelemből bőrtőnőztette be az országban akkor létező egyetlen politikai ellenfelét, őt is csak akkor, amikor az már a meggyilkolását tervezte. Ugyanakkor – a legendák, krónikák szerint – szüntelenül imádkozott Salamonért, hogy „térjen vissza Isten törvényéhez”. Mi több, a Képes Krónika szerint „ha Salamon megtért volna, valóban visszaadta volna neki teljes egészében a királyságot, magának csak a hercegséget tartotta volna meg. És bár Salamon volt börtönben, László sokkal inkább bánkódott miatta.” Mert László már csak ilyen ember volt.

Külhaborúk

De azért a későbbi szent király is hadakozott, ha kellett.

A 11. század vége felé lejárt a „befelé fordulás” korszaka: az ország vezetése már nem csupán azzal kellett foglalkoznia, ami idehaza, Magyarországon történt. A nemzetközi körülmények változtak. Nemcsak nyugaton, hanem a Balkánon is.

Ott volt például Horvátország, amely addig nem tartozott Magyarországhoz. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert – mint észrevettem – sokan meg vannak győződve, hogy amikor a magyarok bejöttek a Kárpát-medencébe, egyben azonnal eljutottak az Adriai-tenger partjára is,

és a Magyar Királyság térképe már akkor is úgy nézett ki, mint később sok száz éven keresztül. Hogy ide tartozott volna Horvátország és Dalmácia is... Hát nem így volt. A honfoglalás után eltelt vagy 200 év, és a magyar határ délnyugaton, valahol a Mura folyó tájékán volt. (A Dráva és a Száva folyók közötti vidék keleti feléért, a Szerémségért korábban Bizánccal folyt a küzdelem – ez a terület arra az időre már nagyjából magyar kézre került.)

Horvátország a 10. század eleje óta önálló állam volt. 1076 óta Zvojnimir, a mi Lászlónk sógora uralkodott, aki I. Béla egyik lányát, Ilonát vette feleségül. Miután Zvojnimir 1089-ben meghalt, trónviszályok törtek ki, az özvegy Ilona pedig behívta a magyarokat, hogy segítsenek neki megőrizni volt férje országát, amelyre sokan fenekedtek kívül is, belül is. László király ekkor haddal vonult be Horvátországba, ám még csak a Szlavóniának nevezett területet (akkoriban a Dráva-Száva közének nyugati felét nevezték így – Zágrábot, a mai Horvátország fővárosát is beleértve) foglalta el, amelyet a Magyar Királysághoz csatolt. 1091-ben aztán újra megindult, és akkor már csaknem egész Horvátországot meghódította, a Vellece kezén lévő dalmát kikötővárosok kivételével. László seregének nem okozott gondot Szlavónia, majd Horvátország elfoglalása. Árpád utódainak ez volt az első tartós

☛ Szent László átkelése a Dráván
- Székely Bertalan falképe

területi hódítása és nyeresége! És valószínűleg el is foglalja László egész Horvátországot, ha híre nem jön, hogy keletről a kunok betörték Magyarországra. A király ezért otthagyt mindent, bár mielőtt eljött volna, érdekes módon nem a saját öcscsére, Lampértra, hanem unokaöcscsére, Álmosra (I. Géza fiára, Kálmán ifjabb testvérére) bízta ama vidék kormányzását.

A kunok

László hazatért a sereggel, méghozzá erőltetett menetben jött, majd szinte „menetből” támadt rá a félelmetes ellenségre. A nomád kunok egyes kutatók szerint bizánci, mások szerint orosz rábeszélésre támadtak a magyarokra. Pauler bizonyára kissé túloz, amikor így ír róluk:

„Istentől és minden tisztességtől elrugaszkodott faj... melynél erény volt a vérengzés, megengedett dolog a vérfertőztetés mostohaanyával, mostohatestvérrel, eledel volt minden tisztátalan állat, s egyforma volt

a férfi és a nő ruházata.” Azért az elismerő szavakat sem sajnálja tőlük: „Sokban úgy emlékeztek róluk, mint hajdan a magyarokról. Nagy is volt a hasonlatosság a két nép között... Szintoly nyilas, oly sebes, bátor lovas volt, mint a X. század magyarja; a madarat röptében lelőtte; a legszelebb folyót tömlőn, lélekvesztőn átúszta. Mint a villám jött és eltűnt; egy nap, egy éjjel megtett oly utat, a melyre más lovasnak hét-nyolc nap kellett... Sátorban lakott, nomád volt, pusztította, rabolta tehát földművelő szomszédait.” Hát ez a leírás tényleg eléggé emlékeztet őseinkre. Egyben azt is jelzi nekünk, hogy azokban a századokban létezett egy állandósult nomád viselkedés, amelyet követtek korábban a magyarok, eszerint éltek a besenyők, az úzok, a kunok, később a tatárok, és még megszámlálhatatlanul sok nép, amelyeknek a nevét gyakorta már nem is tudjuk. Az, hogy sokak szerint a kunok és a besenyők rokonok voltak, sőt gyakran össze is keverték őket, nem jelentette azt, hogy nem csaptak volna össze a kunoknak nevezett nomádok a besenyőknek nevezett másik nomádokkal. 1091 tavaszán valami ilyesmi történt bizánci területen. A kunok ekkor Bizánc szövetségeseiként verték szét a besenyőket, aztán hazafelé betértek magyar földre is, pusztítani, zsákmányolni. Mivel Erdélyben nem leltek ellenállásra, ellenben felfogták, hogy ebben az or-

szágban gazdag zsákmányra találhatnak, hát átkeltek a Tiszán, és jöttek nyugat felé. Amin a korabeli krónikások megdöbbenek: bizony a kunok nem tisztelték a magyar nemes urakat sem, sőt előszeretettel rabolták el az urakat, feleségeiket és gyerekeiket, feltehetően váltságdíjra számítva.

A kunok három csapatra oszolva pusztítottak, majd ismét egyesültek,

☛ Kunok

visszafelé is átkeltek a Tiszán, és lassan, magabiztosan, veszélytől nem tartva vonultak. László serege ekkor ért vissza Horvátországból, és habozás nélkül a nyomukba eredt. „Sietett, amennyire csak tudott és nyargalva nyargalt a kunok után.” Amikor utolérték a kunokat egy folyónál, és látta az elrablott nők és gyerekek seregét, László állítólag... sírva fakadt. Ami már korábban is megtörtént olykor. Mások nagy szerencsétlensége, bajai láttán teljesen belülről jött számára ez a reakció. A sírás nyilvános volt, aminthogy az utána következő fogadalom is: „Nem engedjük...!”

Maga ragadott fel egy vörös zászlót (!), és a serege élére állva rohamozta meg a kunokat. A támadás teljesen váratlanul érte a rablókat, akik ilyenmire már nem számítottak. Soraik összezavarodtak, ellenállást nem igazán tudtak kifejteni. A váratlan akció nagy sikert hozott, a kunokat úgy szétverték, hogy egyes – nyil-

vánvalóan túlzó – jelentések szerint 1, azaz egyetlen kun menekült meg mindösszesen. Tény, hogy nagyon nagy vereséget szenvedtek. A maradványok az Al-Dunától délre eső (ma bolgár) területekre menekültek, ahol éltek még más kun törzsek is. Azokkal együtt jöttek volna vissza. De László – talán kémei jelentéseiből – már ismerte a szándékukat, elébük ment, és ismét egy olyan helyen támadta meg őket váratlanul, ahol a magyarokat még nem is sejtette, nem várta az ellenség. Mivel a második szétveretés már szinte teljesen szétzilálta ezt a népet, a kunok zsákmányszerző hadjárataik során a

továbbiakban inkább elkerülték a magyar területeket. Később Lászlónak volt egy összetűzése az oroszokkal is. Le akart számolni azzal a Vaszilko fejedelemmel, aki – egyes források szerint – a kunokat Magyarországra küldte. A fejedelem állítólag azt tanácsolta volna a kunoknak – nyilván maga és országa megmentése érdekében –, hogy menjenek csak nyugatra, át a nagy hegyeken, és ott egy sokkal, de sokkal gazdagabb országot találnak, mint amilyen az ő fejedelemsége... Így hát egy évvel a kunok szétverése után László fogta magát, egy erős sereggel átvonult a Kárpátokon, és meg sem állt Vaszilko területéig.

A Képes Krónika az ottani lakosokat ruténoknak nevezi. Akik „amikor látták, hogy szorult helyzetbe kerültek, a király kegyelmét kérték, és mindenben hűséget fogadtak neki. A kegyelmes király szívesen meghallgatta őket.”

Vagyis tudják, mi történt? A rutének, vagy nevezzük őket bárhogyan, hírből már ismerték a magyarok királyát. Tudták, hogy néhány jó szóval mennyire meg lehet hatni. És ha ügyesen beszélnek vele, szinte bármit el lehet nála érni. Hát megpróbálták, és sikerült! A hadjárat kellős közepén, amikor Vaszilko követői oly ékesszólóan könyörögtek neki, hogy kímélje meg országukat

☛ *Kun harcos ábrázolása Harkakötöny címerén*

rek szokásává erősítsék, elhárították például a gyakorlati akadályokat a vasárnapi mise látogatása előtt stb. No és szó volt arról, miféle kemény szankciókat hoztak azok ellen, akik még mindig ősi pogány szokások szerint próbáltak meg élni. A falusiakat királyi törvénnyel kényszerítették arra, hogy ne költözzenek el templomuk közeléből, még vissza is lehetett őket hurcolni a régi környezetükbe. Ha egyesek mégis ilyesmire vetemedtek, „püspöki joggal és királyi paranccsal kényszeríték őket oda visszatérni, ahonnan elmentek”, ami – meglátásom szerint – nem volt más, mint a parasztok „röghöz kötésére” törekvés korai változata.

A fennmaradt írásos emlékek alapján látható, hogy László király igen sokat foglalkozott az egyház ügyeivel. Azt is mondhatnánk, hogy idejének, energiájának tekintélyes részét erre áldozta. Amikor meghódította Zágrábot, ő alapította ott az első püspökséget, „hogy a vidék bálványimádásnak hódoló népét a kereszténység útjára vezesse” (Kristó).

De szerte magyar földön is vagy új püspökségeket alapított, vagy az egyházmegyéik központjait költöztette el, hol keletebbre, hol délebbre. Csak azért, hogy jobban „széthúzza”

és népüket, László engedett. A hírnév kötelez, gondolhatta. De azt sem zárhatjuk ki – amit minden krónika egyértelműen közöl róla –, hogy őt könnyű volt a jótettekre rábeszélteni. Sokkal szívesebben hozott békét, mint háborút, adott kegyelmet, mintsem hogy bárkit is halálra ítéljen.

Az egyházszerző

És most egy kis időre szakítsuk félbe László király hadjáratainak elbeszélését, és nézzük meg, mit tett egyházi, vallási téren!

László nagy gondot fordított a magyarországi keresztény hitélet megszilárdítására. Már a törvényei között is megemlíttettük azokat, amelyeknek célja az volt, hogy a templomba járás kötelezettségét az embe-

☛ *Pécsvár - a vár makettje*

levelek kiállítására és hitelesítésére, náluk lehetett írásba foglaltatni mindazt, aminek írásos feljegyzése múlhatatlanul szükséges volt. („Nem káptalan a fejem” – mondjuk ma is, ha az emlékezetünk cserben hagy, és nem emlékszünk valamire.) Maga az egyházi hierarchia is kiszélesedett Magyarországon ebben az időben. Az alsópapság főnökei nálunk is az esperesek, főesperesek lettek. Már nem a püspököknek kellett foglalkoznia minden papja összes ügyeivel.

László egész életében, főleg mint király, nagy gondot fordított az egyre újabb plébániák alapítására, de a meglévő templomok karbantartására is. Alighanem szegénynek tartotta volna, ha bárhol az országban

☛ *Bakonybél*

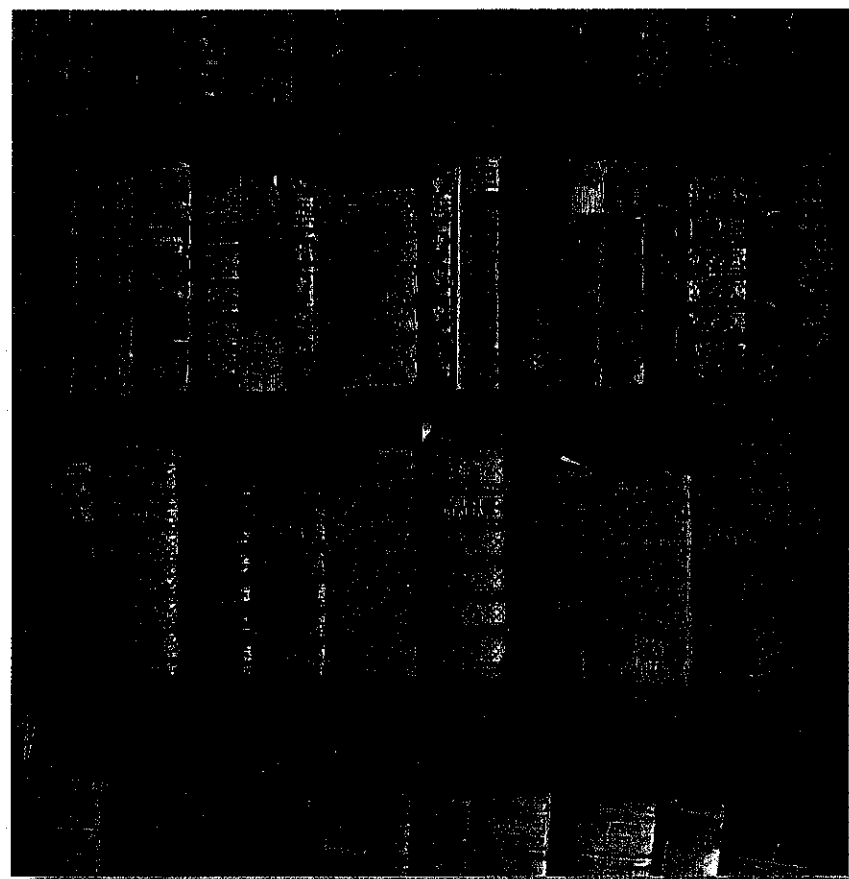
a tevékenységi területeket, és mindenhová jusson egyházi felügyelet, no meg persze papok és templomok. Se szeri, se száma az általa vagy ösztönzésére alapított templomoknak, apátságoknak.

László létrehozott úgynevezett káptalanokat is. Ezek leggyakrabban a püspökségek mellett működtek, mint világi papokból alakult tanácsadó testületek („székes káptalanok”), de voltak olyanok is, például a később egyre nagyobb hírű fehérvári „társas káptalan”, amelyek nem püspöki székhelyen voltak, és szerzetesekből álltak.

Ezek a testületek már csak azért is jelentősek voltak, mert a magyarországi oktatásban fokozatosan egyre nagyobb szerepük lett. Az István óta létező és tevékenykedő bencés iskolák mellett növekedett a káptalani iskolák száma. Vagyis szinte az ország bármely részében lehetőség nyílt

arra, hogy a szegény, de tehetséges gyerekeket a papok felfedezzék és beiskolázzák. Persze ezt még messze nem lehet „közoktatásnak” nevezni, hiszen nem volt tömeges, inkább egyedi. A káptalanok később „hiteles helyekként” is fontosak lettek: a kevés írástudóval rendelkező országban felhatalmazást kaptak ok-

☛ A Pannonhalmi Bencés Főapátság Könyvtára

megpillant egy kopott, málló vakolatú szent építményt.

Az előző uralkodók által alapított monostorok, apátságok az ő idejében dúskálhattak minden jóban, mert a később szentté avatott király nem sajnálta tőlük a javakat. Bármelyik elődje alapítását tiszteletben tartotta, és valamennyit bőkezűen ellátta. Voltak olyan bencés apátságok (más szerzetesrend akkor nálunk még nemigen működött), amelyeknek egész kiterjedt királyi birtokokat adományozott, például Bakonybélnek, Pannonhalmának, Pécsváradnak. De a többiek sem pa-

naszkodhattak arra, hogy László bármiben is szűkmarkú lett volna velük szemben. Arra is gondolt, hogy a kézírásos könyvek korszakában a legjelentősebb művek ne hiányozzanak a kolostorok, apátságok könyvtáraiból. Persze elsősorban liturgikus, azaz az egyház mindennapi működéséhez szükséges műveket szereztek be, jobbra külföldről – de azért akadtak ott másféle könyvek is. Tudjuk például, hogy a 11. század végén, tehát feltehetően éppen László uralkodása idején a pannonhalmi apátságnak 80 kötetes könyvtára volt! Mai fogalmaink szerint ez nagyon kevésnek hangzik – de gondoljuk végig a dolgot! Akkoriban egy terjedelmesebb, és persze latin

nyelvű könyv lemásolása valahol külföldön akár egy álló évig, sőt tovább is eltarthatott. És nemcsak a szöveg egyszerű másolásáról volt itt szó. A pergamenlapokra kézzel írt, de festett, színezett ábrákkal és főleg festői iniciálékkal (nagy kezdőbetűkkel és a hozzájuk tartozó képekkel) is díszített mű akkoriban annyit ért, hogy a súlyának megfelelő mennyiségű aranyat kellett érte fizetni. Egy ilyen könyv árérték több falut, olykor egy kisebb birtokot lehetett volna vásárolni! És nem kétséges, hogy a nyolcvankötetes pannonhalmi könyvtár volt akkoriban – és még sokáig – a „legnagyobb könyvtár” ebben az országban. Jó, ha tudjuk – és tényleg tudjuk –, hogy ama kötetek között akadtak ókori tudós latin szerzők – Cicero, Cato és mások – történeti munkái is.

Akkoriban senki sem csodálkozott azon, hogy egyes magyar apátságok... külföldi tulajdonban álltak! Vagy mert alapítói is eleve egy idegen országból jöttek (németek, franciák, olaszok voltak), vagy mert később ajándékozás útján került a tulajdonukba. Volt olyan magyar apátság (Somogyvár), amelyet évszázadokon keresztül francia papok vezettek, az apát hagyományosan is mindig francia volt. De az is megessett, hogy különböző ártételeken keresztül egyik vagy másik magyarországi apátságnak a „tulajdonosa” nem más, mint az éppen aktuális... római pápa volt! ☛

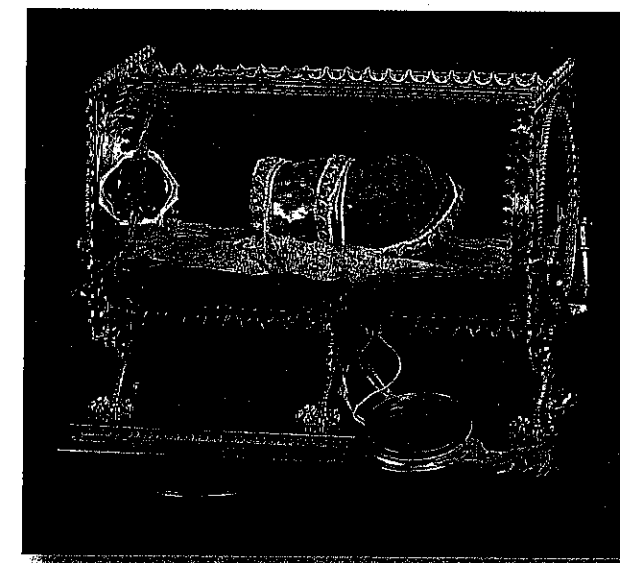
Nem tudjuk pontosan, mikor és hogyan keletkezett László lelkében az az igény, hogy szentté kellene avatattatni Istvánt, a fiát, Imrét és Gellért püspököt.

István, Imre, Gellért

A szentek

Érdekes módon Lászlóról már életében elkezdtek terjeszteni, hogy „valóságos szent”. Amin nem lehet csodálkozni. Hiszen adva volt egy ember, aki igen gyakran képes volt felülemelkedni a szokásos hétköznapi létezésen. Ami annál is dicséretesebb volt, mert hiszen nem élt egyszerű életet, az ő hétköznapijait eléggé különbözték mások napjaitól. De László nagyon sokszor nem úgy reagált, ahogyan mások. Rajta kívül ki fakadt volna sírva egy csataterén, látva a tömérdek elesettet? Akkoriban kinek öntötték volna el könnyek a szemét, amikor meglátta, hogy a kunok szíjra fűzött magyarok százait hajtják, mint az állatokat? Arról nem is szólva, hogy még feltűnőbb lehetett ez az ellentmondás már csak a külső megjelenése miatt is. László ugyanis – ahogyan a leírásokban fennmaradt – az akkori átlaghoz képest hatalmas termetű és fizikailag igen erős ember volt, aki kimagaslott a tömegből. Ha lovagi tornára került sor, bárkit kiütött a nyereg-

☛ A Szent Jobb

ből, és az akkori bajvívó fegyverek bármelyikével képes volt látványosan legyőzni ellenfelét. Bátor ember is volt, nem olyan vezér, aki a csatákban csak messziről irányítja katonáit: mindig legelől, a serege élén harcolt. (Igaz, ezt akkoriban még általában el is várták a királyoktól, hadvezérektől.) nos, a lelke viszont egészen más volt. Érzékeny, szenvedő, a kegyetlenségekhez a mindennapok szintjén

hozzászokott középkor követelményei szerint talán: „nem férfias”. Hát, ha a brutalitás a férfiak erénye, akkor László bizony ennek híján volt. (Még akkor is, ha – mint láttuk – törvénykezésében vagy az általa vívott vad csatákban, ha kellett, ő sem nélkülözte az akkoriban nagyon is szükséges keménységet.) Mondhatjuk úgy is, hogy annak a kornak a meglehető-

sen könyörtelen világában, a saját köreiben ő volt az egyetlen, aki – a mi fogalmaink szerint – „normálisan” reagált a tragikus helyzetekben, az emberi szenvedések és szerencsétlenségek láttán.